

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11493714>

Qosimov Bahrombek Ulug'bekovich

Mustaqil tadqiqotchi.

Annotatsiya. *Ushbu maqolada innovatsion faoliyat uning iqtisodiyotga ta'siri va uni rivojlantirish haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar. *Globallashuv, raqobat, bozor, iqtisodiyot, innovatsiya, rivojlanish, moliya.*

Globallashuv va kuchayib borayotgan raqobat sharoitida mamlakatlarning innovatsion faoliyati iqtisodiy rivojlanish katalizatori va uning harakatlantiruvchi kuchiga aylanmoqda. Xususan, bu sharoitda postindustrial dunyoda bilimning roli ortib bormoqda, axborot va bilim jamiyat taraqqiyotining asosiy harakatlantiruvchi omillaridan biriga aylanmoqda. Birinchi navbatda eng yangi texnologiyalarni yaratishni taqozo etuvchi innovatsion iqtisodiyotni shakllantirmoqda. Postindustrial iqtisodiyotni zamonaviy fundamental fanga, kuchli ilmiy-texnik salohiyatga, shuningdek, jahon hamjamiyatiga integratsiyalashgan zamonaviy yuqori ilmga asoslangan texnologiyalarga ega bo'lgan davlatlar qura olishi amaliyotda isbotlanmoqda. Shu nuqtayi nazardan, mamlakatimizda ham iqtisodiyot va ijtimoiy hayotning turli jabhalarida innovatsiyalarni yaratish, tatbiq etish va ommalashtirish bugungi kunda, ayniqsa, dolzarb bo'lib bormoqda.

Iqtisodiyotni rivojlantirishning zamonaviy sharoitlarida sanoat korxonalarini uchun innovatsiyaviy va texnologik taraqqiyotga erishish o'ta muhimdir, chunki faqat shu yo'l orqali sanoat korxonalarida innovatsion faollikni oshirish, zamonaviy texnologik bazani yaratish, raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, samaradorlik va mehnat unumdorligini oshirish, shuningdek ularning xalqaro hamda mahalliy raqobatbardoshligini mustahkamlash mumkin bo'ladi.

Zamonaviy haqiqatda mamlakatda innovatsion faoliyatni jonlantirish nafaqat iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, iqtisodiyotni sog'lomlashtirish va kelgusi rivojlanishi uchun sharoit yaratish, biznes rivojlanish sur'atlarini tezlashtirish, shu bilan birga yetakchilikni mustahkamlash va raqobatchilardan o'zib ketish, shuningdek, biznesning butun yo'nalishlarini iqtisodiy jihatdan amaliy bo'lmagan radikal innovatsiyalar joriy etilgan taqdirda sohaga zarar yetkazilishidan o'z vaqtida himoya qilish uchun ham kerakdir.

Mamlakatning innovatsion rivojlanishi uning iqtisodiy ko'rsatkichlariga va zamonaviy dunyodagi rolga tobora ko'proq ta'sir qila boshladi. So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi hukumati ham global tendensiyalardan kelib chiqib, innovatsion rivojlanishni qo'llab-quvvatlashga e'tibor qaratmoqda. So'nggi besh yil davomida mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini monitoring natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston

Respublikasi hukumati asosiy sa'y-harakatlarini tadqiqot va innovatsiyalarni rag'batlantirishga, shuningdek, zamonaviy bilimga asoslangan iqtisodiyotga o'tishga qaratishi natijasida, O'zbekiston Global Innovation Indexning (GII) reytingida, uzoq yillik tanaffusdan so'ng 43 ta kirish indikatori va 22 ta chiqish indikatoriga ko'ra baholanib, GII reytingida 132 davlat orasida 82 o'rinda qayd qilindi. Bu natija mamlakatimizning reytingdagi o'tgan yilgi o'rnidan 4, 2015 yilgi o'rnidan esa 40 pog'ona yuqori.

2023-yilda GII reytingida O'zbekiston innovatsiyalar bo'yicha o'tgan yilga nisbatan pastroq 72-o'rinni, innovatsion faoliyat hajmi bo'yicha o'tgan yilgidan yuqori 88-o'rinni egalladi. Unga ko'ra, GII 2023-ko'rsatkichlari bo'yicha O'zbekistonning asosiy innovatsion eng kuchli tomonlari bo'lib, YaIMga nisbatan yalpi kapital shakllanishi, mehnat resurslari va unumdorlikning o'sishi va fan va texnika bitiruvchilari hisoblanadi. O'zbekiston umumiy yuqori darajali domenlar, yuqori texnologiyalar eksporti, ilmiy va texnik maqolalar, intellektual mulkdan olingan daromadlar, ilmiy-tadqiqot va tajriba konstruktorlik ishlari, kreativlik natijalari, inson kapitali va tadqiqot va biznes murakkabligi, dasturiy ta'minotga yalpi xarajatlar, bilim va texnologik natijalar bo'yicha reytingda quyi o'rinni egallanligi uning innovatsion eng kuchsiz tomonlari bo'lib hisoblanadi. GII reytingidagi statistik va tahliliy manbalarni tahlil qilish natijasi ma'lumotlaridan, mamlakatda innovatsion mahsulotlar yaratish va ularni amaliyotga joriy etish bilan bog'liq faoliyat sustligini ko'rish mumkin bo'lmoqda, bu esa O'zbekiston korxonalarining innovatsion faolligi, uni ishlab chiqish va joriy etishning nisbatan pastligi hamda ular sonining kamligi bilan bog'liqdir

Innovatsiyalar kompaniyalarning foydasini sezilarli darajada oshiradi, ularga tezroq o'sish va raqobatchilardan ustun turish imkonini beradi. Innovatsiyalar davlatga foyda keltiradi, chunki turli darajadagi innovatsion faoliyat yalpi ichki mahsulotning o'sishiga bevosita yordam beradi (hosildorlikning o'sishi, uy xo'jaliklarining ixtiyoriy daromadlari va soliq tushumlari natijasida) va alohida tarmoqlarning rivojlanishiga hissa qo'shadi. Innovatsiyani rivojlanishining xususiy biznesga, jamiyatga, umuman davlatga ta'sirining tarkibiy qismlari quyidagilardan iborat:

- hayot sifatini yaxshilash;
- YaMM daromadlari va foydalarining o'sishi;
- aholi daromadlarining o'sishi;
- iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish;
- iqtisodiyotning yangi tarmoqlarini rivojlantirish;
- yangi ish o'rinlarini yaratish imkoniyatlari;
- tengsizlikni kamaytirish;
- kichik va o'rta biznesning o'sish sur'atlarini tezlashtirish.

Zamonaviy rivojlanish bosqichida bu kabi vazifalarni hal etishni innovatsion faoliyatni jonlantirishga yo'naltirilgan sharoitlarni yaratmasdan amalga oshirib bo'lmaydi. Innovatsion iqtisodiyotni qurishda sanoat korxonalari muhim rol o'ynaydi, ular kelgusi iqtisodiyotni shakllantiruvchi asosiy iqtisodiy natijalarni yaratadi. Innovatsiyalarni rivojlantirishda asosiy rol fundamental tadqiqotlar olib boradigan, mutaxassislar

tayyorlaydigan, ilmiy hamkorlik va almashinuv uchun shart-sharoitlarni ta'minlovchi, yangi kompaniyalarning paydo bo'lishiga hissa qo'shadigan universitetlarga tegishli. Ilmiy innovatsiyalarda, qoida tariqasida, fundamental tadqiqotlar va ilmiy ta'limini davlat tomonidan moliyalashtiradigan mamlakatlar muvaffaqiyatga erishadi.

Mamlakatdagi innovatsion faoliyatni tahlil qilishda ilmiy sohaning holatiga katta e'tibor qaratish lozim. O'zbekistonda ilm-fan va innovatsiyalarni rivojlantirish bilan bog'liq murakkabliklar Davlat statistika agentligining ayrim ko'rsatkichlari tahlili bilan tasdiqlanadi.

Bugungi kunda innovatsiya faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish, ilmiy texnik faoliyatni qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish, mamlakat ilmiy salohiyatining raqobatbardoshligini oshirish tizimining asoslari O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 21 sentyabrdagi "2019 — 2021 yillarda o'zbekiston respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida" gi PF-5544-sonli, 2020 yil 29 oktyabrdagi "Ilm-fanni 2030 yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasini tasdiqlash to'g'risida" gi PF-6097-sonli, 2021 yil 1 aprel kungi "Ilmiy va innovatsion faoliyatni rivojlantirish bo'yicha davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish to'g'risida" gi PF6198 sonli Farmonlariga, shu bilan birga O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 1 noyabrdagi "Ilmiy-tadqiqot muassasalarining infratuzilmasini yanada mustahkamlash va innovatsion faoliyatini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PQ-3365-sonli, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 29 noyabrda «O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligini tashkil etish to'g'risida»gi PQ-3416 - sonli, 2018 yil 27 aprelda «Innovatsion g'oyalar, texnologiyalar va loyihalarni amaliy joriy qilish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlar to'g'risida» PQ3682-sonli Qarorlari hamda 2020 yil 24 iyuldagi O'zbekiston Respublikasining "Innovatsion faoliyat to'g'risida" gi O'RQ-630-sonli Qonuniga asoslanadi. Yuqoridagi qonun, farmon va qarorlar ilmiy-tadqiqot institutlari faoliyatini yanada takomillashtirish, moddiy-texnik va laboratoriya - eksperimental bazani mustahkamlash innovatsiya faoliyatini rivojlantirish uchun sharoit yaratish, yaqin kelajakda ilmiy infratuzilmalarning moddiy –texnik, laboratoriya va tajriba bazalarini kuchaytirish maqsadida respublikada ilmiy-texnik faoliyatni rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan har tomonlama tizimli o'zgarishlar asosini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi. Biroq, bugungi kunda mamlakatda tarmoqda innovatsiyalarni jadal rivojlantirish uchun qonunchilik va me'yoriy-huquqiy bazani yangilashga ham e'tibor qaratishi zarur. Shu bilan birga, standartlar predmetlarini mavjud va kelajak texnologiyalarga muvofiqligini muntazam ravishda tahlil qilib borish kerak. Yuqoridagi taxlil ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, mamlakatda innovatsion tizimning muvaffaqiyatli ishlashi uchun zarur bo'lgan barcha elementlari mavjud, biroq ular bir -biri bilan zaif bog'langan yoki umuman bog'lanmagan. "Uchburchak spirali" - davlat, fan va biznes o'rtasidagi samarali o'zaro ta'sir o'rnatilmagan. Muhim muammolardan biri - davlat mablag'larini taqsimlashning samarali raqobat mexanizmlarini yaratish zarur.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, ilm-fan va innovatsion rivojlanishga nisbatan olib borilayotgan davlat siyosati innovatsion tizim holatiga sezilarli ta'sir ko'rsatmayapti,

mamlakatdagi mavjud inson salohiyatidan yetarli foydalanilmayapti. Mamlakatda ilm-fan va innovatsion faoliyatni rivojlantirish bilan bog'liq mavjud vaziyatni o'zgartirish maqsadida davlat boshqaruviga oid chora-tadbirlarini maqsadlar, omillar, harakatlar va ayniqsa, tashkiliy tuzilmalarga, shuningdek, motivatsiya va moliyalashtirish usullariga asoslangan holda yanada jonlantirish zarur. Bundan tashqari, innovatsion muhit, innovatsiyalarga bo'lgan talab va rivojlangan infratuzilma, jumladan, innovatsion rivojlanish muvaffaqiyatini shakllantiruvchi institutlarni shakllantirish kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bobonazarov J. U. Iqtisodiy samaradorlikni oshirishda innovatsion omillar ta'siri//So'ngi ilmiy tadqiqotlar nazariyasi 7-son respublika ilmiy-uslubiy jurnali 2023. №2.
2. Otamurodov Sh. N., Farmonova M. N. Sanoat korxonalarining innovatsiyon rivojlanishi muammolari Iqtisodiyot va ta'lim // 2023-yil 3-son
3. Shukurov U.Sh. Sanoat korxonalari innovatsion faoliyatiga ta'sir qiluvchi omillar va ularning mintaqa iqtisodiyotiga ta'siri // Scientific progress volume 2 | issue 5 | 2021 issn: 2181-1601
4. Алёхина Е.И. Инновационная деятельность как элемент стратегического развития предприятия // Эффективное управление экономикой: проблемы и перспективы: сборник трудов IV Всероссийской научно-практической конференции; научн. ред. В. М. Ячменева. Симферополь: ИТ АРИАЛ, 2019. С. 362.
5. Бездудный Ф.Ф., Смирнова Г.А., Нечаева О.Д. Сущность понятия «инновация» и его классификация // Инновации, 1998. № 2-3. С.25